

RAHVAMAJANDUSE PLANEERIMISE TEOREETILISTEST ALUSTEST

H. Määr

Majandusküberneetika ja statistika kateeder

22. veebruaril 1921. aastal kirjutas V. I. Lenin alla Rahvakomissaride Nõukogu dekreedile Riikliku Üldplaanikomisjoni moodustamise kohta. Samal päeval avaldati «Pravdas» tema artikkel «Ühtsest majandusplaanist». 1922. aasta detsembris dikteeris Lenin oma töö «Seadusandlike funktsioonide andmisest Riiklikule Plaanikomisjonile». Nendes ning reas teistes V. I. Lenini töodes, samuti mitmetes Marxi ja Engelsi töodes töötati välja ja põhjendati sotsialistliku rahvamajanduse planeerimise teoreetilised alused. Rahvamajanduse planeerimise poole sajandi pikkuses ajaloos on need teoreetilised seisukohad leidnud kinnitust ja edasiarendamist. Käesolevas töös käsitletaksegi mõningaid rahvamajanduse planeerimise teooria põhiaspekte.

Rahvamajanduse planeerimise eeldused

Rahvamajanduse planeerimine on printsipiaalselt uueks nähtuseks inimkonna majandusajaloos. See on vahetult seotud sotsialistliku tootmisviisi tekke ja arenguga. Loodusteaduste uute avastuste ning kaasaegse teaduse ja tehnika revolutsiooni kõrval tuleb rahvamajanduse planeerimist pidada meie ajastu teaduse ja praktika üheks silmapaistvamaks saavutuseks.

Vajadus inimeste majandusliku tegevuse vahetuks reguleerimiseks tekib ühiskondliku tööjaotuse teatud astmel. Arenenud tööjaotuse tingimustes rahuldab iga tootja toodang paljude teiste vajadusi, samal ajal kasutab ta ise teiste töötulemusi. See tingib nende tegevuse kooskõlastamist, erinevate toodete ühiskondliku vajaduse ja selle rahuldamise objektiivsete võimaluste arvestamist. Seega kujuneb plaanimajandus välja objektiivsete majanduslike protsesside pinnalt teatud ajaloolises olukorras.

Mitmedki ühiskondlikule plaanimajandusele ülemineku eeltin-
gimused (suhteliselt kõrge tootlike jõudude arengutase ja tootmise

ühiskonnastamise aste, tootmise ning jaotuse arvestuse ja kontrollimise aparaat) luuakse juba kapitalismi rüpes, eriti tema imperialistlikul arengustaadiumil. Juba XIX sajandi lõpul kirjutas selle kohta V. I. Lenin, et «... eelmistest staadiumidest erinevalt nõuab mehhaniseeritud suurtööstus tungivalt tootmise plaanipärast reguleerimist ja ühiskondlikku kontrolli selle üle»¹.

Alles sotsialismi tingimustes luuakse vajalikud eeldused kogu rahvamajanduse planeerimiseks, alles siis kujuneb see võimalikuks ja tagajärjekaks. Planeerimise praktika NSV Liidus ja teistes sotsialistlikes riikides on tõestanud marksismi teoreetikute õpetust selle kohta, et majanduse planeerimise arendamise tähtsamateks tingimusteks on poliitilise võimu kättevõtmine töötajate poolt, põhiliste tootmisvahendite ühiskonnastamine, sotsialismi majandusseaduste tunnetamine ja teadlik arvestamine konkreetsete majandusküsimuste lahendamisel.

Marksistlik-leninlik majandusõpetus lähtub sellest, et kogu rahvamajanduse tsentraliseeritud planeerimine on võimalik ning teostatav kindlate poliitiliste ja majanduslike eelduste puhul: poliitilise võimu kuulumisel töötajaile ja tootmisvahendite ühiskondliku omanduse juures. Nelede peavad kaasnema ka sellekohased organisatsioonilised eeldused, mis seisnevad eeskätt spetsiaalse plaaniorganite süsteemi loomises sotsialistliku riigi juhtimisaparaadi koostisosana. Poliitilised eeldused rahvamajanduse planeerimiseks luuakse proletariaadi diktatuuri kehtestamisega riigis, majanduslikud eeldused aga tootmisvahendite ühiskonnastamisega. Loodav plaaniorganite süsteem hõlmab kogu rahvamajanduse nii horisontaalis kui vertikaalis, hõlmab eri tasanditel olevad üldplaniorganid ja ametkondlikud plaaniorganid.

Töötajate poliitiline võim teeb võimalikuks rahvamajanduse kui ühtse terviku kooskõlastatud organiseerimise kogu riigi ulatuses. Põhiliste tootmisvahendite kontsentreerimine sotsialistliku riigi kätte võimaldab efektiivselt kasutada tootlikke jõude, pidevalt neid arendada ja täiustada, tõsta ühiskondlikku tööviljakust ning luua eeldused nii tootmise kiiretempoliseks arenguks kui ka töötajate elatustaseme tõusuks. Poliitilised eeldused rahvamajanduse planeerimiseks löi juba Oktoobrirevolutsioon, proletariaadi diktatuuri kehtestamine. Majanduslike eelduste loomisele tuli siis aga alles asuda. Põhiliste tootmisvahendite natsionaliseerimine ja majanduse juhtivate positsioonide haaramine sotsialistliku riigi kätte pani sellele vaid aluse.

Sotsialismi materiaal-tehnilise baasi rajamine ja sotsialistliku sektori muutumine ainuvalitsevaks kogu rahvamajanduses võimaldas Nõukogude riigil allutada otsesele plaanilisele juhtimisele kõik rahvamajandusharud. Seni tuli rakendada erakapitalistliku sektori ja väikekaubatootjate suhtes põhiliselt majandusliku

¹ V. I. Lenin. Teosed, 3. kd., lk. 456.

reguleerimise abinõusid: tsentraliseeritud varustamist tootmisvahenditega ja toodangu kohustuslikku realiseerimist, krediidisüsteemi, maksu- ja hinnapoliitikat ning töö otsest reglementeerimist seadusandluse kaudu.

Rahvamajanduse planeerimine on võimalik ja vajalik ka teistes sotsialistlikes riikides, kus töörahvale kuuluva poliitilise võimu juhtimisel ehitatakse või on juba üles ehitatud sotsialistlik ühiskond. Ka neis riikides tuli üleminekuperioodil ja mõnedes maades tuleb osaliselt nüüdki rakendada kaudseid planeerimismeetodeid väikekaubatootjate, eeskätt üksiktalupidajate, väikekaupmeeste jt. suhtes.

Planeerimisest kapitalistlikes riikides

Rahvamajanduse planeerimise marksistliku käsitluse taustal pakub kahtlemata huvi planeerimise ulatuslik praktika ka tänapäeva kapitalistlikes riikides. Sotsialistlike riikide rahvamajanduse plaanipärase arendamise positiivsed tulemused aastakümnete vältel on innustanud kapitalistlikke riike võtma oma arsenalit planeerimist kui vahendit, millega loodetakse vähendada antagoneistlikke vastuolusid kapitalismi majanduslikus mehhanismis.

Enamuses kaasaja kapitalistlikes riikides ongi loodud väga erinevate nimetustega ja riigiaparaadis erineval tasemel asuvad plaaniorganid. Seal tegelevad planeerimisküsimustega ka rohkearvulised teadusliku uurimise instituudid, konjunktuuriinstituudid ja -bürood. Paljudes kapitalistlikes riikides töötatakse regulaarselt välja majanduse arendamise aasta- ja perspektiivprogramme. Näiteks Prantsusmaal töötab valitsusasutuste süsteemis planeerimise komissariaat, mis töötab hiljuti välja juba kuuenda viieks aastaks arvestatud arenguprogrammi.

Tuleb rõhutada, et kapitalismi tingimustes on direktiivne planeerimine kogu rahvamajanduse mastaabis võimatu selleks vajalike eelduste puudumise tõttu, ta on kokkusobimatu kapitalistliku majanduse objektiivsete seaduspärasustega. Tootmisvahendite eramandus ning sellele lisanduv kommertssaladus ei võimalda tegutseda ühisel eesmärgil. Viimastest tuleneb ka kapitalistlike riikide plaaniorganite sageli ebapiisav ning ebaobjektiivne informeeritus ettevõtjate majanduslikust olukorrast ja võimalustest. Rahvamajanduse plaanipärane areng on kapitalistlikes riikides välistatud mitte ainult ühiskonna majandusliku struktuuri, vaid ka poliitilise võimu iseloomu tõttu. Eksploataatorlike klasside võimalolekul ei saa ühiskonnas olla ühtseid eesmäärke, tootmist arendatakse mitte rahva tegelike vajaduste rahuldamise huvides, vaid kapitalistide klassi põhilisel — suurema kasumi saamise eesmärgil.

Plaanid kujutavadki seal endast soovitusliku iseloomuga plaane-prognoose. Loomulikult ei saa selliste plaanide täitmine olla eraettevõtjaile kohustuslik, ka ei tagata neile selleks vajalikke ressursse. Siinkohal ongi kohane rõhutada, et meie rahvamajandusplaanid on direktiivsed mitte ainult juriidiliselt, Ülemnõukogu poolt kinnitatud seadustena, vaid tingimata ka majanduslikult. Igale ettevõttele nähakse tootmisülesannete kõrval ette ka sellekohane kate: palgafond, käibevahendid, kapitaalmahutused, materiaalsete ressursside fondid jm.

Kapitalistlikud ettevõtjad lähtuvad tootmise korraldamisel oma põhi- ja käibekapitali efektiivsusest kasutamisest, võimalikult suurema kasumi saamisest. Üldriiklike prognoosete plaanide teostumine sõltub suurel määral nii siseriigilisest kui rahvusvahelisest majanduslikust konjunktuurist. Kapitalistlike riikide plaanid saavad kohustuslikud olla ainult riikliku omandivormi, riigikapitalistliku sektori suhtes, ja seda üksnes siis, kui riik tagab vahendid kavandatud ülesannete elluviimiseks.

Teatud katseid üksikuid majandusalasid planeerida tehti ka kodanlikus Eestis. Nii näiteks planeeriti suurendada vedusid riiklikul raudteel, soetati oma autopark raudtee klientuuri paremaks teenindamiseks, kavandati kitsarööpmelise raudtee ehitamine läbi Kesk-Eesti põllumajanduspiirkondade. Tegelikus elus olid aga tulemused vastupidised: riigi raudteele osutas üha suuremat konkurentsi autotransport, mis võttis üle eeskätt kallimad veod ja halvas tunduvalt raudtee majanduslikku olukorda. Sealjuures ei kujutanud autotransport endast mingit kapitalistlikku suurtootmist, vaid tüüpilist väikekaubatootmislikku tegevusala. 1936. aasta majandusloenduse andmeil oli kodanlikus Eestis veoautomajandis keskmiselt 1,4 autot ja 1,8 töötajat, viimaste hulgas enamasti autoomanik ise ja tema perekonnaliikmed. Võib lisada, et 1930-ndatel aastatel planeeriti tunduvalt suurendada või eksporti, tegelikult läks see aga ajuti tagasi jne.

Kogu rahvamajanduse direktiivsest planeerimisest tuleb tingimata eristada ka kapitalistlike riikide mitmesuguseid regulatiivseid abinõusid majanduselu suunamiseks. Riiklike tellimustega, krediidi-, maksu- ja hinnapoliitika mõjutamisega, otseste subsidiumidega ning mitmete teiste abinõudega püüavad kapitalistlikud riigid kaasa aidata plaanides kavandatud majanduse arendamise suundade ja eesmärkide saavutamisele, kriisinähtuste pehendamisele, majanduse arengutempo stabiliseerimisele.

Siiski ei välju selline riiklik reguleerimine kapitalistlike omandisuhete ja tootmise üldise anarhilise seisundi raamest, ning enamasti vastab see riigiaparaadiga läbipõimunud suurettevõtjate huvidele konkurentsivõitluses. Toetudes kapitalistliku majanduse riikliku reguleerimise teatud võimalustele, püüavad kodanlikud majandusteadlased tõestada rahvamajanduse planeerimise võimalikkust kapitalistlikes maades.

Majanduse prognoossesse planeerimisse kapitalistlikes riikides ei tule suhtuda eitavalt. Seal on mõndagi huvitavat ja seda peamiselt metodoloogia valdkonnas. Mitmetes riikides kujutavad plaanid endast soliidseid dokumente, nende väljatöötamisest võtavad osa kvalifitseeritud spetsialistid, kes kasutavad kaasaegseid planeerimismeetodeid ja tehnilisi vahendeid. Niisugused plaanid sisaldavad kaaluka analüüsi majanduse olukorrast ja mitmeti põhjendatud prognoosi tema arenguperspektiivide kohta, mida täiendatakse ka mitmete regulatiivsete abinõudega.

Mõnede kapitalistlike riikide planeerimise praktika pakub meile huvi ka sisuliselt. Näiteks on Prantsusmaal välja töötatud maailmamajanduse globaalne mudel. Kahtlemata pakub see sotsialistlikele riikidele huvi maailmaturu seisukohalt: on ju tarvis kaaluda, millised ekspordkaubad mingisugustes piirkondades lähevad paremini ja vastupidi.

Sotsialismi majandusseadused ja rahvamajanduse planeerimine

Planeerimine sotsialistlikus ühiskonnas kujutab endast kõige üldisemal kujul rahvamajanduse arendamise objektiivsete võimaluste väljaselgitamise ja nende võimaluste praktikas realiseerimise protsessi. Seetõttu ei saa rahvamajanduse planeerimine toimuda meelevaldselt, üksiktöötajate subjektiivsete otsuste kohaselt. Rahvamajanduse arendamise planeerimisel tuleb tingimata lähendada sotsialistliku majanduse arengu seaduspärasustest, objektiivselt toimivatest majandusseadustest.

Sotsialismi majandusseadused väljendavad kõige olulisemaid, püsivamaid põhjuslikke seoseid ja vahekordi ühiskonna majanduselu nähtuste ja protsesside vahel.

Sotsialismi põhiline majandusseadus väljendab teatavasti sotsialistliku tootmisviisi olemust: ühiskondliku tootmise pidevat arengut ja täiustumist kogu ühiskonna kasvavate vajaduste täielikuma rahuldamise eesmärgil. Ta püstib rahvamajanduse planeerimise eesmärgi, määrab keskse ülesande, mille täitmiseks töötatakse välja ja viiakse ellu kõik meie rahvamajandusplaanid.

Sotsialismi põhiline majandusseadus on kogu meie majandusüsteemi edasiliikumise seaduseks, mille toime on aga objektiivselt piiratud ühiskonna konkreetsete ajalooliste sisemiste ja väliste tingimustega. Rahvamajanduse planeerimise praktikas avaldub selle toime sisemine mehhanism objektiivses võimaluses arendada pidevalt tootmist ühiskonna vajaduste kohaselt, sõltuvalt muidugi reaalsest tootmisressurssidest ja nende efektiivsema kasutamise võimalustest. Neid tuleb aga hoolega tundma õppida.

Põhilisest majandusseadusest tuleneb rahvamajandusplaanide väljatöötamise keskne metodoloogiline lähtepunkt — rahvamajan-

duslike vajaduste kvantitatiivne määratlemine. Neid vajadusi on kogu rahvamajanduse planeerimise praktika vältel ka kindlaks määratud ning võimalike ressursidega tasakaalustatud, kasutades selleks traditsioonilisi meetodeid: bilansimeetodit, normatiivset meetodit jt.

Iga ajajärgu tootmisressursid (tööjõud, materiaalsed ressursid, tootmisvõimsused jm.) on alati konkreetseid ja sellistena ka kvantitatiivselt piiratud. Nende arvel on tarvis ühiskonna vajadusi võimalikult suuremal määral rahuldada või siis täpselt piiritletud vajadusi rahuldada võimalikult väiksema tootmisressurside kulu juures, et viimaseid jätkuks paljude teiste vajaduste paremaks rahuldamiseks.

Seega tuleneb sotsialismi põhilisest majandusseadusest otseselt objektiivne vajadus püstitada planeerimisülesandeid ekstreemum-ülesannetena ja leida neile optimaalseid lahendeid. Seoses sellekohaste metodoloogiliste, organisatsiooniliste ja tehniliste eelduste kujunemisega ongi planeerimisel kasutatud üha enam majandusmatemaatilisi meetodeid ja kaasajast arvutustehnikat, juurutatud optimaalse planeerimise elemente.

Tähtis koht rahvamajanduse planeerimisel kuulub rahvamajanduse plaanipärase, proportsionaalse arengu majandusseaduse toime teadlikule arvestamisele. Realiseeritakse ju põhilise majandusseaduse nõuded igal arenguetapil sõltuvalt tootlike jõudude saavutatud tasemest, olemasolevatest ühiskondlikest ressursidest ning sise- ja välispoliitilisest olukorrast. Vastavalt sellele jaotatakse tootmisvahendid ja tööjõud rahvamajandusharude vahel ning määratakse kindlaks rahvamajanduslikud proportsioonid.

Rahvamajanduse plaanipärase, proportsionaalse arengu majandusseadus väljendab proportsionaalsuse olemust ja põhijooni sotsialismi tingimustes. Kui kapitalistlikus majanduses kujunevad proportsioonid stiihiliselt, tootmise anarhia ja konkurentsi-võitluse tulemusena, siis sotsialistliku tootmisviisi juures määratakse rahvamajanduslikud proportsioonid teadlikult, plaanilises korras ette kindlaks.

Plaanipärase arengu seadus väljendabki objektiivset vajadust tootmise, jaotuse, vahetuse ja tarbimise arengu teadlikuks suunamiseks, töötajate tegevuse kooskõlastamiseks rahvamajanduse kõigis lülides. Praktiliselt tähendab see:

1) plaanis kavandatud proportsioonide tagamist rahvamajanduses vastaval perioodil;

2) süstemaatilist proportsioonide täiustamist nende optimeerimise suunas järjekordse plaani väljatöötamise käigus.

Rahvamajanduse planeerimisel tuleb tingimata arvestada majandusseadust, tootmissuhete vastavust tootlike jõudude iseloomule. Ka sotsialistlikus ühiskonnas arenevad tootlikud jõud tootmissuhetest kiiremini. Nende vahel ei ole aga antagonistlikku vastuolu, mis on omane kapitalistlikule tootmisviisile. See-

tõttu on riigil võimalik seda ajutist, arenguprotsessist tingitud mittevastavust tootmissuhete ja tootlike jõudude vahel lahendada plaanipäraselt, tootmissuhete pideva täiustamisega.

Praktiliselt seisneb tootmissuhete täiustamine eeskätt rahvamajanduse juhtimise ja planeerimise vormide ümberkujundamises, nende viimises vastavusse ajajärgu ülesannetega ja tootlike jõudude arengutasemega põhilistes rahvamajandusharudes. Sellisteks kardinaalseteks abinõudeks on kogu NSV Liidu rahvamajanduses läbiviidav majandusreform, kõigi ettevõtete ja rahvamajandusharude järkjärguline üleviimine tootmise planeerimise ja materiaalse stimuleerimise uuele süsteemile, tööstuse üleviimine tootmisharulisele juhtimissüsteemile jne. Tootmissuhete täiustamine toimub pidevalt ka rahvamajanduse madalamates lülides. Nii on hulgaliselt liidetud samalaadseid ettevõtteid, lihtsustatud nende juhtimisstruktuuri, loodud tootmiskoondi, väikestes ja keskmistes ettevõtetes on mindud üle tsehhideta juhtimisstruktuurile jne.

Kaubatootmise ja kaubaringluse tõttu toimib ka sotsialistlikus majanduses väärtusseadus. Kapitalistlikus majanduses on stiihiliselt toimiv väärtusseadus tootmise regulaatoriks. Ka meil, kus tootmisvahendid kuuluvad ühiskonnale ja plaanipärase, proportsionaalse arengu majandusseadus reguleerib taastootmisprotsessi, tuleb väärtusseadust arvestada; seda eriti hindade kujundamisel.

Eeskätt tuleb täita väärtusseaduse põhinõuet — ekvivalentse vahetuse nõuet. Selleks peavad kaupade hinnad hüvitama ettevõtetele nende tootmiskulud, toodangu omahinna ning tagama vajaliku kasumi nii fondimaksu tasumiseks kui ka ettevõtte põhija käibefondide normaalseks laiendatud taastootmiseks põhiliselt tema oma vahendite arvel. Selliselt kompenseeritakse ettevõtte kulud ja kindlustatakse kasumi näol ka materiaalne huvitatus, tagatakse isemajandamise põhimõtte rakendamine. Samaaegselt kalduvad hinnad plaaniliselt, teadlikult kõrvale oma objektiivsest majanduslikust alusest — ühiskondlike töökuludega määratud kauba väärtusest. Ainult siis on võimalik teostada hinnapoliitikat, kasutada hindu tootmise ja tarbimise mõjutamise vahendina ning aidata seega aktiivselt kaasa rahvamajanduslike ülesannete lahendamisele jne.

Taastootmisteooria kui rahvamajanduse planeerimise metodoloogia alus

Uleminek objektiivsete majandusseaduste tunnetamiselt nende toime tegelikule arvestamisele planeerimisel, rahvamajanduse planeerimise teorialt praktilisele planeerimisele toimub sellekohase teadusliku metodoloogia abil. Rahvamajandusplaani välja-

töötamise metodoloogiliseks aluseks on marksistlik-leninlik taastootmisteooria.

Sotsialistlik laiendatud taastootmine seisneb teatavasti pidevas tootmises, jaotamises, vahetamises ja tarbimises üha suurenevas mahus ning mastaabis. Kõik need taastootmisprotsessi staadiumid on üksteisega tihedas seoses ja sõltuvuses, kõigi nendega kaasnevad ka ühiskondlikult vajaliku töö kulud. Juhtiv osa kuulub sealjuures tootmisele kui taastootmisprotsessi algmomentidele: tootmise maht, mastaap ja tempo määravad jaotuse, vahetuse ja tarbimise vastavad parameetrid. See muudugi ei välista järgnevate staadiumide aktiivset tagasimõju tootmisele; vastupidi — ühiskonnas, kus tootmise eesmärgiks on rahvamajanduse ja elanikkonna vajaduste rahuldamine, planeeritakse tootmist ennast nendest vajadustest lähtudes.

Taastootmise staadiumide õiged vahekorrad on normaalse, kiiretempolise taastootmisprotsessi eelduseks. Nii on ka rahvamajanduse planeerimise ülesandeks õigete proportsioonide tagamine laiendatud taastootmise staadiumide ja rahvamajandusharude vahel. Seepärast töötataksegi välja ühtne rahvamajanduse arendamise plaan, mis hõlmab kõik rahvamajandusharud, kogu taastootmisprotsessi.

Teaduslikule taastootmisteooriale pani aluse Karl Marx, kes juures tema taastootmise skeemid on tänini lähtebaasiks kogu taastootmisprotsessi abstraheeritud kirjeldamisel, selle matemaatilisel modelleerimisel. Taastootmisteooria seisukohad ja skeemid leiavad konkreetse kvantitatiivse väljenduse rahvamajanduse bilansis.

Rahvamajanduse bilansi tähtsamaid elemente (ühiskondliku produkti, rahvatulu, tööjõu jm. bilansse) asuti Nõukogude Liidus episoodiliselt koostama juba 1920-ndatel aastatel, seejärel kujunes rahvamajanduse bilansi väljatöötamine aga juba rahvamajandusplaani koostamise lahutamatuks osaks. Teatavasti ei määra rahvamajandusplaani direktiivseid ülesandeid kaugeltki mitte kõigi taastootmisprotsessi iseloomustavate parameetrite osas, majandusreformi süvenedes peab aga direktiivsete plaaniinõtjate arv vähenema veelgi. Täiesti puuduvad direktiivsed plaaniülesanded isikliku sektori osas (isiklikud abimajapidamised, individuaalelamuehitus, tarbimise struktuur jm.), kolhoosidele planeeritakse vaid kokkuostu maht jne. Et aga töötada välja igakülgset põhjendatud ja balansseeritud rahvamajandusplaani, peab plaaniorganitel olema terviklik pilt kogu taastootmisprotsessist — tootmisest, jaotusest, vahetusest ja tarbimisest kõigis rahvamajandusharudes, kõigis sotsiaalsetes sektorites. Nii eelnes ka käesoleva viie aasta plaani direktiivide projekti väljatöötamise nn. provisoorse (esi- algse) rahvamajanduse bilansi väljatöötamine 1975. aastaks NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee poolt koostöös paljude teaduslike asutustega.

Rahvamajanduse bilansi kaasaja kõige täiuslikumaks koostisosaks on kujunenud tootmisharudevaheline tootmise ja tarbimise bilanss. See erineb tavalisest ühiskondliku produkti bilansist eeskätt sellega, et kajastab vägagi üksikasjalikult tootmisharudevahelisi seoseid materiaalsete kulutuste asendusfondi kujundamisel. Ristbilansiline ülesehitus võimaldab iga tooteliigi tootmise ja tarbimise planeerimist ühitada selle tootmiskulude arvestusega, iseloomustada taastootmisprotsessi komplekselt nii ühiskondliku produkti naturaalsemelise kui ka väärtuselise koostise seisukohalt.

Tootmisharudevahelise bilansi edasise töötlemise käigus võimaldub täiendavalt kindlaks teha konkreetsete toodete valmistamise täielikud kulud. See võimaldab planeerimisel lähtuda juba isiklikuks ja ühiskondlikuks tarbimiseks, tootmise laiendamiseks (akumulatsiooniks) ja ekspordiks vajalikust lõpptoodangust ning balansseerida tunduvalt põhjendatumalt kõik taastootmisprotsessi elemendid. Tootmisharudevahelise bilansi selliste omaduste tõttu on selle mitmete variantide väljatöötamine ja täiustamine kujunenud tänapäeval rahvamajanduse planeerimise metodoloogia edasiarendamise tähtsaks suunaks.

Tootmisharudevaheliste seoste detailiseerimise kõrval on aja jooksul täpsustatud taastootmise skeemides ka tarbimist, rahvatulu kasutamist. Juba Marx põhjendas ühiskondlike tarbimisfondide moodustamise vajaduse sotsialistlikus ühiskonnas. Ta näitas, et ei piisa ainult töötajate individuaalsete vajaduste rahuldamisest, vaid tuleb näha ette ka mitmete ühiskondlike funktsioonide täitmine, milleta ühiskonna majanduslik organism ei saa eksisteerida. Teoses «Gotha programmi kriitika» kavandas Marx fondid: 1) töövõimetute ülalpidamiseks, 2) hariduseks ja tervishoiuks ning 3) riigiaparaadi ülalpidamiseks.

Nii teorias kui ka praktikas on seda Marxi skeemi edasi arendatud: rahvamajandusplaan ja riigieelarve näevad ette abinõud ning vahendid riigikaitseks, kaadri ettevalmistamiseks, teaduse, kultuuri jt. elualade arendamiseks. Muide, esimese suurema põhimõttelise täpsustuse tegi siin V. I. Lenin, kes põhjendas riigikaitsefondi moodustamise vajaduse.

Rahvamajanduslike ressursside suurenedes kasvavad pidevalt ühiskondlikud fondid ja nende osa üldises tarbimisfondis. Teatavasti lahendatakse ühiskondlike fondide abil mitte ainult ökonoomilisi, vaid ka tähtsaid sotsiaalseid probleeme. Tunduv keskmise palga tõus, sh. ka minimaalpalga tõstmine ei ole oluliselt muutnud perekonnaliikmete ainelise kindlustatuse diapasooni erineva suuruse ja struktuuriga perekondades.

Seetõttu tuleb esile tõsta IX viie aasta plaani direktiivides kavandatud ühiskondlike fondide kiiremat kasvu palga kasvuga võrreldes, pensionide ja stipendiumide suurendamist, suuremaid kulutusi laste ülalpidamiseks jne., mis kõik aitavad vähendada sotsiaalset ebavõrdsust tarbimises.

Seoses ühiskondliku tootmise arenguga, rahvatulu kasvuga suureneb ühiskonna osa üldrahvalike majanduslike ja sotsiaalsete küsimuste lahendamisel veelgi. Kõik see eeldab sellekohaste küsimuste eelnevat teoreetilist läbitöötamist, taastootmisteorია seisukohtade edasist täpsustamist.

О ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ОСНОВАХ ПЛАНИРОВАНИЯ НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА

Х. Мююр

Резюме

Данная статья отражает основное содержание доклада автора, сделанного на республиканской юбилейной научной конференции, посвященной 50-летию плановых органов в СССР. В статье рассматриваются основные аспекты теории народно-хозяйственного планирования.

В статье раскрываются сущность политических, экономических и организационных предпосылок планирования народного хозяйства, объективный, исторический аспект создания и развития этих предпосылок в СССР. Отсюда и вытекает роль мер экономического регулирования, дополняющих директивное, государственное планирование в социалистических странах.

Исходя из положений экономической теории о предпосылках планирования в статье рассматривается массовая практика составления программ развития в капиталистических странах. Планы капиталистических стран рассматриваются как прогнозы рекомендательного характера, которые дополняются целой системой мер государственного регулирования. Характеризуются и попытки государственного планирования отдельных сторон экономики буржуазной Эстонии и их несостоятельность.

В статье исследуется роль познания и сознательного учета требований объективных экономических законов социализма при планировании народного хозяйства. Из основного экономического закона социализма вытекает важнейшее исходное методологическое положение планирования — необходимость количественного определения народнохозяйственных потребностей. Из объективных экономических законов социализма вытекает и необходимость постановки задач планирования как экстремальных и нахождения оптимальных решений к ним.

Переход от теории планирования к практической разработке народнохозяйственных планов осуществляется с помощью научной методологии планирования. Методологической базой народнохозяйственного планирования является марксистско-ленин-

ская теория воспроизводства. В статье рассматриваются основные положения теории воспроизводства и их количественное выражение с помощью разработки баланса народного хозяйства. Излагаются узловые теоретические проблемы разработки межотраслевого баланса производства и потребления продукции, проблемы образования фондов общественного потребления в свете задач XXIV съезда КПСС по девятому пятилетнему плану и т. д.